

se pri tome ne ograničava samo na autore zapadne provenijencije već se koristi i djelima s orijentalnog izvorišta poput pjesnika Firdusija i Džami'a koji je ispisao magnifikantno djelo istoimena naziva *Jusuf i Zulejha*. Postoje značajna tumačenja Qur'ana s aspekta teorije književnosti, no nužno je podcrtati da su kur'anska kazivanja uglavnom na dijakronijskom sustavu kazivanja. Sura *Jusuf* čini iznimku i u njoj je prisutno sinkronijsko pripovijedanje, što je izvrsno uočio profesor Kuschel, odlučivši se za poredbu tih dvaju kazivanja koja su ponikla s istovrsnog izvora.

Sličnom tematikom također se bavio *Malik ibn Nebi*, koji je našem čitateljstvu poznat po djelu *Kur'anski fenomen*. Na kraju potonje knjige izvršena je komparacija između starozavjetnog i kur'anskog prikaza Jusufa, a.s., pri čemu u jednom dominantnom teološkom svjetlu Nebi promišlja o sličnostima i različitostima između kur'anskog i biblijskog kazivanja. Za razliku od njega, profesor Kuschel pri oslikavanju dane tematike daje posebnu aromu svojem djelu pozivajući se na teoriju književnosti.

Kuschelova knjiga *Josip u Egiptu* konglomerat je raznolikih znanja i iskustava, koja su sukusirana u jednu iznimno promišljenu i homogenu cjelinu. To je djelo

rad iz teologije kulture, međureligijskog dijaloga, svjetske književnosti, egzegeze, što upućuje na multidisciplinarnost, koja je vješto sročena u smislenu cjelinu naslovljenu *Josip u Egiptu*.

Knjigu je izdao renomirani izdavač s njemačkog govornog područja C. H. Beck iz Münchena 2008. godine. Sastoji se od 124. stranice, a tiskana je u ediciji *Die grossen Geschichten der Menschheit - Velike priče ljudskog roda*. U istoimenom su nizu izašla poznata djela iz njemačke i svjetske književnosti poput *Epa o Gilgamešu*, *Tristana i Isolde*, *Odiseje*, *Sigfriedove smrti*, itd.

Nesumnjivo da je ovo djelo, koje je malo po opsegu, iznimno bogato poučnim informacijama koje zbližavaju civilizacije i kulture a prvenstveno ljude. Knjiga ispunjava svoju dijalošku nakanu, i stoga je toplo preporučujemo našem čitateljstvu.

Orhan Jašić i Semin Grabus

MORALNI ZAKON - UNIVERZALNI I OSOBNI FENOMEN

Tomislav JOZIĆ, *Porijeklo moralnoga zakona*, HKD Napredak, Sarajevo, 2010., 217. str.

Knjiga *Porijeklo moralnoga zakona* dr. Tomislava Jozića, vi-

šegodišnjeg profesora Moralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu, jedna je od onih knjiga koje starim izrečenim na nov način uspijevaju zaintrigirati čitatelje. Naime u dotičnoj knjizi, podijeljenoj na tri dijela i deset poglavlja, autor se bavi starim pitanjima i problematikama u svjetlu novijih promišljanja ne odričući se zrele kritike i savjesna suda. Čini mi se da se kao misao vodilja dotične knjige provlači pitanje koje ne ostaje bez odgovora: Odakle izvire etičko-moralna svijest i, dakako, kamo ona vodi? Autor traži odgovor u samom čovjeku promišljajući o njegovu ontološkom i aksiološkom obilježju.

Prvi dio knjige, naslovljen „Porijeklo moralnosti“ (str. 8.-86.) i podijeljen na četiri poglavlja, autor počinje pitanjem: Zašto biti moralan? To se prvo poglavlje dakle bavi odgovorom na postavljeno pitanje, i to kroz analizu odnosa morala i kulture, morala i politike, analizu autonomije morala bez vjere, predstavljanjem vjere kao posrednika između kulture i morala, završavajući prvo poglavlje kratkim prikazom o ulozi kreposti, točnije teoloških kreposti (vjera, ufanje i ljubav) u odabiru kršćanskog moralnog opredjeljenja. Upravo se kreposti prikazuju kao „treći“ izvor moralnosti koji, uz onaj subjektivni (savjest, razum) te objektivni (biblijska

objava), predstavljaju, u katoličkom poimanju, klasično teološko mjesto ili izvorište morala. Govoreći o odnosu kulture i morala, te osobito o autonomiji morala bez vjere, dr. Jozić, ne umanjujući vrijednost ni jednog ni drugog, jasno i izričito odbacuje „lošu imitaciju teologije“ i „intelektualni sakrilegij“ koji se sastoji u odbacivanju Boga, tj. u isključivanju teološkog temelja iz etike.

Sljedeća poglavlja prvog dijela knjige govore o teološkim krepostima, i to drugo i treće o vjeri, četvrto o nadi, a peto o ljubavi. Vjera kao forma morala prikazana je u drugom poglavlju u kojemu se, uz biblijski i saborski govor o vjeri, autor dotiče pitanja odnosa vjere i znanosti, vjere i razuma, ističući kako se zrela i odgovorna vjera sastoji u slobodnom prihvaćanju, razumskom opravdanju te izvanjskom življenju unutaršnjeg čina takva prihvaćanja. Kako su sve te tri dimenzije sklone zastranjivanjima i izložene različitim negativnim utjecajima, autor treće poglavlje posvećuje upravo „Vjeri na kušnji“. Najviše prostora dano je pojmu sekularnog i sekularizma te utjecaju sekularizacije i promijenjena kulturološkog ambijenta na otuđenje čovjeka od metafizičkih vrijednosti, što doводи do osobne odgovornosti za „smrt Boga“, jer smo ubojice zbog njegova isključenja iz osobnog ži-

vota (Nietzsche). Četvrto poglavlje govori o ljudskoj i bogoštovnoj nadi kojom smo bitno određeni, dakle govori o antropološkim i biblijskim temeljima nade, ističući dva temeljna grijeha protiv nje: očaj i preuzetnost. Taj dio knjige završava govorom o kreposti ljubavi ističući osobito poteškoće i zlouporabe pri definiranju same ljubavi, čime se ujedno i sam pojam čisti od natruha današnjeg površnog sentimentalizma.

Drugi dio knjige, naslovljen „Kultni život“ (str. 89.-129.), počinje šestim poglavljem koje se tiče definiranja pojma religije i kulta, biblijskih osobina kulta te religijskog pluralizma i vrsta kulta. U sedmom poglavlju prikazani su konkretni kulturni oblici poput molitve, slavljenja Dana Gospodnjeg te se općenito govori o značenju i utemeljenosti blagdana. Autor jasno ističe kako je religija nužna posljedica i vanjsko očitovanje unutarnjeg opredjeljenja i iskustva vjere. Govori se o sadržaju vjerovanja do kojega se dolazi postupno i koje se ne može odjednom upoznati ili jednom zauvijek „imati“. Riječ je o rastu, pa čak i rastu uza zablude. Kult nije puka apstrakcija ili mehaničko djelovanje, on je „dublje razumijevanje ljudi, svijeta i smisla uopće. Po pravom bogoštovlju čovjek postaje svjestan svetoga i božanskoga, što je često skriveno u općem sta-

nju obesvećenja svega“ (str. 97). I u ovome dijelu, jednako kao i u prvom, dr. Jozić ulazi u dijalog sa znanošću i sa suvremenim svijetom i već sama pitanja poput: „Ako je Bog jedan, čemu onda tolike religije i je li svaka posrednik spase-nja?“ (str. 94.), ili: „Koji to molitveni prostor ili oblik mogu još koga zanimati kad molitva traži prije svega Božju prisutnost?“ (str. 98.) pokazuju ozbiljnu namjeru autora da se približi odgovorima koji će ispuniti očekivanja današnjeg načina razmišljanja, ili im bar osvjetliti izvjesna shvaćanja.

Treći i ujedno posljednji dio knjige („Kultna zastranjenja“, str. 133.-193.) tematski se nadovezuje na drugi dio, ali ide u drugome pravcu. Naime, dok su u drugom dijelu religija i kult predstavljene kao nužno očitovanje življene vjere, u trećem dijelu, tj. u osmom poglavlju, predstavljene su oblici lažnoga kulta ili „kultna zastranjenja“, kao i prekršaji kulturne naravi (deveto poglavlje). Oblici lažnoga kulta javljaju se kao praznovjerje, imitacija vjere ili „krivo odvajanje od traganja za Apsolutnim ili osobnim Bogom“ (str. 133.). Naime, riječ je o neplodnim obredima koji proizlaze iz ljudske nesposobnosti racionalnog tumačenja pojava iznad osjetilnog svijeta i iz nedovoljno produbljene ili pogrešno shvaćene vjere, a uzrok im je urođena ljudska potreba za sigurno-

šću i zaštitom. Autor je kratko i zanimljivo prikazao niz najnovijih i najprisutnijih religioznih pokreta (sekti, udruga...) upućujući i na opasnosti koje oni donose. Naime, proizlazi, usudila bih se reći, da u tim sektama za zrelog i odgovornog vjernika nema mjesta, osim ako ga nasiljem na svoj razum i duh sam ne napravi. Autor se ne ustručava spomenuti ni „zastranjenja“ Crkve u izvjesnim povijesnim razdobljima (spaljivanje vještica i inkvizicija).

U desetom i posljednjem poglavlju ove knjige riječ je suvremenim strujanjima ili opredjeljenjima i njihovu jakom, zabrinjavajuće jakom utjecaju na ljudsku osobu i njezine izbore. Iako dr. Jozić priznaje određenu i dužnu vrijednost pluralizma i globalizacije, ipak više naglaska, rekla bih s pravom, stavlja na njihov negativni utjecaj na suvremeno društvo. Pluralizam, iako proširuje horizonte obogaćujući svijest i savjest, stvara tržište relativizma čija „roba“ može biti od pogubnog učinka za „sve osamljene kupce“. Naime, nostalgija za Transcendentnim, mogla bi postati degradirajućom ako nije ispravno „kanalizirana“. Autor jasno odbacuje nekritičko prihvaćanje pluralizma kao „manjeg zla“ jer vidi plodnija i „moralnija“ rješenja u konstruktivnom dijalogu kojim se u pluralnom društvu stvara dostojanstvo

autonomne savjesti: „Slobodan čovjek (je) onaj koji je sa svojom odgovornošću nositelj prava i dužnosti na putu upoznavanja istine. Stoga, svaki samo verbalni odabir istine ili vanjski pritisak protiv slobode, ustvari bilo bi nijekanje dostojanstva osobnoga opredjeljenja“ (str. 185.).

Kao što je već rečeno, knjigom *Porijeklo moralnoga zakona* dr. Jozić je napravio kratku sintezu staroga osvježenu novijim pristupom. Knjiga je obogaćena i biblijskim govorom i tekstovima Drugog vatikanskog sabora, i teološkom literaturom i osobnim osvrtima autora. S obzirom na to da je knjiga prije svega namijenjena studentima teologije, smatram da je autor postigao svoj cilj. Napisana čitkim jezikom i bez kompliciranih izraza, koji redovito traže još „dodatna pomagala“ (rječnike, enciklopedije i sl...) u čitanju i shvaćanju neke knjige, što si studenti iz različitih razloga teško mogu priuštiti, knjiga je uistinu korisno pomagalo onima kojima će te informacije trebati. Ali, neovisno o studentima, knjiga bi mogla biti jednako korisna i onima kojima „ne treba“, tj. onima koji ne posjeduju znanje ovoga sadržaja, a kojima „nostalgija“ budi vjerski i znanstveni kuriozitet.

Zorica Maros